THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער ژורנאל
THE HEBREW JOURNAL
Published by
JOURNAL PUBLICATIONS OF TORONTO, LIMITED
547 DUNDAS ST. WEST Telephones: ADelaide 7424-7425
NATHAN FRIEDLAND, President.

די פרוי איז צו „איידעל" צו קענען געהן שטימען

האט די קוויבעקער לעגיסלאטור ווידער אמאל געזאגט בקול רום, מיט 53 שטימען געגען 23, אז א פרוי איז, און דארף זיין א מאמע, א געליבטע, א קעכין, א קינדער דערציהערין, א דינסט. אבער זי קען ניט האבען אזוי פיעל רעכט ווי דער מאן, און קען קיין דעה ניט זאגען אין דער רעגיערונגס פירונג פון דער פראווינץ.

דאס איז ניט דאס ערשטע מאל וואס די קוויבעקער לעגיסלאטור האט צוריקגעוויזען א פארשלאג פאר פרויען שטים־רעכט. מיט א יאר צוריק איז אן עהנליכער פארשלאג צוריקגעוויזען געווארען מיט 44 שטימען געגען 24.

דזשיי. פיליאן, דער ליבעראלער מיטגליד פון לאוועל אין דער קוויבעקער לעגיסלאטור האט נאך דער אפשטימונג באמערקט, אז כל זמן די יעצטיגע ליבעראלע רעגיערונג זועט זיין אין מאכט איז קיין האפנונג ניטא אז פרויען אין דער פראווינץ זאלען באקומען שטים־רעכט.

אלע ארגומענטען, וועלכע זענען פון די געגנער אנגעגעבען געווארען, האבען זיך געדרעהט ארום דעם, אז "די פרוי איז די קעניגין פון דער היים, און מאר ניט פארבילינט ווערען דורך פאליטיק".

דאס זענען ווערטער פון דעם אמאליגען היפאקריטישען ריטער, ביי וועמען דער עגאאיזם האט אלעס אריבערגעוואוינען. זיין פערד, זיין שקלאף און זיין פרוי האבען געמוזט פארנעמען די פלעצער וועלכע ער האט פאר זיי באשטימט און אנגעצייכענט.

גלייכצייטיג מיט דער נידערשטימונג פון שטים־רעכט פאר פרויען אין קוויבעק האט ריכטער מעקארבי אין ענגלאנד ארויסגעגעבען דעם פאלגענדען ארטייל אין א פראצעס. אין וועלכען איין מאן האט אנגעקלאגט א צווייטען פאר צונעהמען פון אים זיין פרוי. דער ריכטער האט געזאגט:

"א פרוי'ס קערפער באלאנגט ניט צו איר מאן, עס איז איר "אייגענטום", און ניט "זיינס". זי קען פארלאזען איר מאן מיט איר אייגענעם גוטען ווילען. זי קען איסקלייבען איר אייגענע באשעפטיגונג, פאליטישע פארטיי און רעליגיע. זי האט א רעכט צו באשליסען, ווען און צי זי זאל בכלל האבען קינדער.

"קיין מאן איז ניט קיין אייגענטומער פון זיין פרוי צוליעב דער הייראט. דאס. די פארהייראטע פרוי האט שוין לאנג געוואוינען איר פרייהייט אין ענגלאנד. זי איז א בירגערין און ניט קיין שקלאף. זי קען טאן וואס זי וויל און קען באשטימען איר אייגענע צוקונפט".

מיט דעם וואס ריכטער מעקארבי האט געזאגט, האט ער כמעט ווי אריסגעקלאפט דעם פונדאמענט פון אונטער דער הייראטס אינסטיטוציע. דער ריכטער האט מיט איין ווארט צונישט געמאכט דאס, וואס עס איז ארומגעבויט געווארען ארום דער הייראט און פליכטען.

דאס האט א ריכטער געזאגט אין ענגלאנד. און אין דער זעלבער צייט האט די לעגיסלאטור פון קוויבעק מיט א מערהייט פון איבער צוויי צו איינס געזאגט, אז די פרויען קומט ניט קיין שטים־רעכט.

מיר גלויבען ניט די פרענטש־קענדיען פאליטיקער. מיר גלויבען ניט אין זייערע פראזען, אז זיי ווילען ניט געבען די פרויען קיין שטים־רעכט דערפאר, ווייל זיי ווילען האלטען די פרויען אלס "קעניגינס" פון דער היים. ניכער איז, אז זיי ווילען האלטען די פרויען אלס שקלאפען ווי זיי האבען עס געטאן ביז יעצט.

מיר גלויבען, אז דעם אמת האט אויסגעדריקט איין דעפוטאט אין דער לעגיסלאטור, ווען ער האט געזאגט:

"וואס האט די פארטיי, וועלכע האט געגעבען פרויען שטים־רעכט אין פעדעראלע וואלען געוואונען פון דעם? זיי האבען אפילו אין אונזער פראווינץ צוליעב דעם ניט געוואונען קיין דריי דעפוטאטען".

אם דאס שרעקט די פאליטיקער, זיי האבען מורא, אז אויב פרויען זוועלען האבען שטים־רעכט, וועלען זיי ניט קענען געוועלטיגען. זיי מאכען אבער א גרויסען טעות. מיט די היילע הענט קענען זיי דעם שטראם פון פראגרעס ניט צוריקהאלטען.

אויטאמאביל איינענטימער דארפען באצאלען

לויט די סטייטמענטס, וועלכע וו. ג. ראבערטסאן, דער סעקרעטאר פון דער קענעדיען אויטאמאביל אסאסיאיישאן האט געמאכט פאר דער ראיעל קאמיסיע פון אייזענבאנען און טראנספארטאציע אין קאנאדע, האבען אויסגעגעבען מער ווי באצאלט פאר די גוטע וועגען, וועלכע זענען אין די לעצטע צוועלף יאר אויסגעבויט געווארען אין קאנאדע.

לויט מר. ראבערטסאן האט דערקלערט, האבען אויטאמאביל אייגענטימער אין די לעצטע צוועלף יאר אויסגעצאלט די פעדעראלע און פראווינצ־ציעלע רעגיערונגען א סומע פון פיער הונדערט און פופציג מיליאן דאלאר אין פארשיידענע שטייערען. די דאזיגע סומע האט מער ווי געדעקט די אויסגאבען, וועלכע די רעגיערונגען האבען געהאט אויף צו בויען וועגען, מיט וועלכע די אויטאמאביל האבען זיך באנוצט.

דערמיט האט דער סעקרעטאר פון דער קענעדיען אויטאמאביל אסא־סיאיישאן געוואלט איבערצייגען דער קאמיסיע, אז די אויטאמאביל איי־נענטימער באצאלען מער ווי זייער חלק איז פאר די גוטע וועגען, וועלכע זענען געבויט געווארען אין קאנאדע. און וועלכע וועלען געבויט ווערען פאר'ן געברויך פון אויטאמאביל איינענטימער.

דערביי האט מר. ראבערטסאן אנגעוויזען, אז אין די לעצטע צוועלף יאר האט אמעריקע אויסגעגעבען פערצעהן ביליאן דאלאר אויף בויען וועגען און ענגלאנד האט אויסגעגעבען דריי ביליאן דאלאר אויף וועגען. אזוי אז קאנאדע האט זיך ניט אויף וואס צו באקלאגען.

מעגליך, אז עס איז דא א סך אמת אין דעם וואס מר. ראבערטסאן האט געזאגט, אבער דאס באווייזט נאך ניט, אז די געדעכטיגקייט איז דורכאויס אויף דעם צד פון די אויטאמאביל איינענטימער.

גוטע געפלאסטערטע וועגען זענען א גרויסער אסעט פאר'ן לאנד, סיי פון א ריין היגיענישען שטאנדפונקט, סיי פון קאמערציעלען, און סיי פון א באקוועמליכקייט שטאנדפונקט. דער אויטאמאביל איינענטימער איז דאך אבער דער, וועלכער פראפיטירט אממערסטען, דערפאר איז עס דאריבער ניט מער ווי רעכט, אז דער אויטאמאביל איינענטימער זאל באצאל־לען דערפאר און ניט דאס גאנצע פאלק זאל דארפען טראגען די לאסט פון די אויסגאבען.

עס איז אבער אין דעם פארוויקעלט נאך א וויכטיגער פונקט, וועל־כער דארף באטראכט ווערען און וועלכען מר. ראבערטסאן האט העכסט ווארשיינליך ניט ווייל־נדיג אויסגעלאזען. אין דאס איז, דער אויטאמאביל אלס מראנספארטאציע פאקטאר.

זייט גוטע וועגען זענען אויסגעבויט געווארען, האט דער אויטאמא־כיל אנגעהויבען צו שפילען א קלאראלע ראלע אין דער אלגעמיינער טראנס־פארטאציע, סיי פאר פאסאזשירען פארקער און סיי פאר פראכט. דאס האט צוגענומען פון די אייזענבאנען א גרויסען טייל פון זייער איינגאמע, ווייל אנשטאט פארען מיט דער באן, אדער שיקען פחרה מיט דער באן, ווערט עס טיילווייז געטאן מיט דער הילף פון אויטאמאביל.

אויסער די אייזענבאנען האט נאמירליך אויך די רעגיערונג פארלוירען א באדייטענדע הכנסה, וועלכע זי פלעגט באקומען פון די אייזענבאנען.

אם דער דערמאנטער פארלוסט מוז געדעקט ווערען פון דעם אויטא־מאביל איינענטימער, סיי די רעגיערונג און סיי די אנדערע, וועלכע ליידען פון דעם דארפען פארגיטיגט ווערען.

די ראיעל קאמיסיע וועט מוזען באשטימען, אז די אויטאמאביל איי־נענטימער זאלען דירעקט אדער אונדירעקט דערפאר באצאלען.

דער „הארי־אפ" סיסטעם

(טעגליכע שמועסען)
פון יצחקי

לויפט א איד אויף נאלעווקי אין ווארשע און קעמפט צו דורכשלאגען פאר זיך א ווענ.

אויב איהר זענט אמאל געווען אין ווארשע, ווייסט איהר, אז אויף נאלעווקי געהט מען ניט, נאר מען לויפט.

וואס איז דארט דאס יאגעניש?

פרעגט מיך בחרם! בסך־הכל האט מען אפילו קיין ברויט ניט צו זאט פון דעם דאזיגען יאגעניש.

אזוי ווי אבער אלע לויפען, לויפט „אונזער" איד אויך... דאס היטעל איז פארקוקט אויף א זייט און די פאלעס פון דער קאפאטע זענען אנגעבלאזען פונ'ם ווינט אזוי ווי זענגען.

הפנים, אז אונזער איד האט א וויכ טיגע שליחות צו דערפילען, אנדערש וואלט ער זיך אזוי ניט געיאגט.

באגעגענט איהם א שטיקעל ליץ א איד, און באשליסט ביי זיך, אז ווי באלד יענער לויפט, דארף מען איהם דוקא אפ־שטעלען.

"פעטער־לעבען. זייט זשע מוחל, אפשר ווייסט איהר וויפיעל האלט איצט דער זייגער?"

דער לויפענדיגער איד שטעלט זיך אפ א ווייל, כאפט ארויס דאס זייגערעל פון וועסטעל־קעשענע און רופט אן אביסעל ברוגזליך:

"עלף א זייגער איצט".

"הא, עלף האט איהר געזאגט?, ענטפערט דער ליץ, א שעהנעם דאנק, אז עס וועט ווערען פונקט 12 א זייגער, זאלט איהר אזוי גוט זיין און קומען מיר א קוש טאן אין פופיק...

"וואוע? רעוועט ארויס דער איד מיט'ן זייגער, פארוואס קומט עס מיר צו קושען אייך אין פופיק?"

"דערפאר, ווייל אלעס איז שוין פאר־נומען פאר אנדערע יאדען", רופט זיך אפ דער ליץ און הויבט אן אנטלויפען.

א ווייל איז אונזער לויפענדיגער איד געבליבען געפלעפט אויפ'ן ארט. באלד איז ער אבער געקומען צוריק און האט אנגעהויבען נאכלויפען דעם ליץ.

יאגען זיי זיך אזוי ביידע. דער ליץ אין פארלוים און דער איד מיט'ן זייגער פון הינטען.

"וואס לויפט איהר אזוי, רב יעקב", דערהערט זיך פלוצלונג א שטימע פון א זייטיגען אידען.

"פארשעטהט איהר מיך, באקלאגט זיך דער איד מיט'ן זייגער, יענער דארט האט מיך געפרעגט די צייט און האט מיך געהייסען, איך זאל קומען איהם קושען פונקט 12 א זייגער.

"נו, איז וואס זשע יאגט איהר זיך אזוי? ביז 12 א זייגער איז דאך פארען נאך א פולע שטונדע צייט", רופט זיך אפ דער זייטיגער איד מיט א שמייכעל....

* * *

ביי וועמען דאס דאזיגע מעשה'לע וועט קלינגען ניט מעהר ווי אן אנעקדאט, איך פארזיכער אייך אבער אז א שטיק אמת — א ריכטיגער שפיגעל פון דעם היינטיגען לעבען — איז אין דעם באהאל־טען.

עס זענען פארען צייטען ווען מיר גופא גלוסט זיך צו אפשטעלען די דאזיגע שטענדיגע „הארי־אפ־סיסטעם" בעת זיי יאגען זיך אזוי ווי לאקאמאטיוון, און זיי דערזעהען די מעשה אז ביז 12 א זייגער האבען זיי נאך א פולע שטונדע...

וואוהין לויפען זיי אזוי נאך וואס לויפען זיי? וואס האט מען דען ביז איצט אריינגעכאפט פון דעם דאזיגען שטענדי־גען לויפען?

* * *

די דאזיגע טעמע פאר מיין היינטי־גען קאלום איז מיר ארויסגעשוואומען אויפ'ן גדאנק ווען איך האב געלייענט מיט עטליכע טעג צוריק וועגען אן ערא־פלאן קאטאסטראפע, אין וועלכער צוויי אריסטאקראטישע אמעריקאנער פרויען זענען אומגעקומען.

אדרבא, ענטפערט מיר, אויב אט די דאזיגע צוויי פרויען, זענען ניט קיין קרבנות פון דעם היינטיגען שנעלען לעבען.

אמאל האט מען זיך געשלעפט מיט פערד פון מיין היימישען שטעטעל קיין קיעוו א פולען מאנאט צייט. שפעטער איז געקומען דער לאקאמאטיוו און האט דעם שטח געשניטען בלויז אויף איין טאג. היינט איז געקומען דער עראפלאן און האט דעם שטח געשניטען אויף עטליכע שטונ־דען. וואס זשע האבען מיר דערגרייכט? גארניט!

מיר האבען זיך בלויז דערשלאגען צו טעגליכע קאטאסטראפעס. צו טעגליכע אומגליקספאלען. צו טעגליכע עקסידענ־טען, וועלכע רויבען אועק צעהנדליגע טויזענטער מענשליכע לעבענס.

אין אונזער אינערליכען לעבען האב־בען מיר דאך אייגענטליך זיך נאך ניט צוגעפאסט צום היינטיגען „הארי־אפ סיסטעם" פון יאגעניש און לויפעניש. דאס איז אין דער עפאכע פון אטאליגענישן רענעסאנס, אין די צייטען ווען דאס אי־טאליענישע אידענטום האט ארויסגעגעבען געלערנטע, קינסטלער און דענקער, וועל־כע האבען זיך באריהמט געמאכט אין דער וועלט, האט אויך געבליהט דאן אין די אידישע געמיינדעס פון ליווארנא, פון מאנטאווא, פון פלארענץ, פון אנקאנא און רוים די שאפונג אויפ'ן מוזיקאלישען גע־ביעט. באריהמטע קאמפאזיטארען האט ארויסגעגעבען דאס אטאליענישע אידע־טום אין יענער צייט. זייערע ווערק, זיי־ערע שאפונגען האבען באאיינפלוסט די גרעסטע מייסטער פון דער אטאליענישער מוזיק.

אויף די פירשטליכע הויפען, אין די הערצאגטימער פון גייסטרייכען און זיסען לאנד טאסקאניען, און די רעזידענצען פון די באריהמטע קונסט־מעצענאטען, די ר'עסטע. האבען זיך געפונען אידישע מוזיקער, אידישע קאמפאזיטארען און באר־דירעקטארען.

איינער פון די וויכטיגסטע פון זיי, שלמה ראסי, א שעהנע ערהאבענע גע־שטאלט פון א טאלאנטפולען רענעסאנס־אידען — האט אנגעפירט מיט דער הויף־קאפעלע פון ווינצענט 2. דעם פירשט פון מאנטאווא. ער איז פארבליבען דער באליעבטער און געשעצטער הויף־קאמפא־זיטאר אויף פון זיין נאכפאלגער, דעם פרינצין ווינצענט דער דריטער, וועלכער אין אינערקעגונג פון די הויכע פארדינ־סטען און פון דער שעהנער פערזענליכ־קייט פון שלמה ראסי — דעם מחבר פון דער באריהמטער מעלאדיע "אדון עולם" — האט איהם און זיין טאכטער רחל באר־פרייט פון אלע לאסטען און פון טראגען די "נעלע לאטע" פון געטאא.

דער איינפלוס פון אידען אויף דער אנטוויקלונג פון דער אטאליענישער מוזיק אין יענער צייט איז געווען זעהר שטארק און עס פארדינט — אין א באזונדערען שטודיום — גענוי באהאנדעלט צו ווע־רען. דער אידישער פראפעסאר פון דער געשיכטע פון מוזיק אויפ'ן רוימער אוני־ווערזיטעט, פערנאנדא לוזזי, האט מיט א קורצער צייט צוריק פארעפענטליכט זיינס א ווערק, אין וועלכען ער באווייזט, אויפ'ן סמך פון לאנגע און געוויסענהאפ־טע פארשונגען, דעם שטארקען איינפלוס וועלכע עס האבען אויסגעאיבט די אידי־שע מאטיוון און שול־ניגונים אויף דער ניטורגיע פון דער קאטוילישער קירך. פראפעסאר לוזי, וועלכער איז איינער פון גרעסטע קענער אויפ'ן געביעט פון מוזיק־געשיכטע האט באקומען יעצט דעם אויפטראג פון דער אטאליענישער רעגיע־רונג צוזוניפצוזאמלען און גענוי אויספאר־שען די ליטורגישע מוזיק פון אטאליענ־שע קאמפאזיטארען. ער וועט ווידמען ווי איך האב ערפאהרען — אויך זיין באזונ־דערע אויפמערקזאמקייט כדי צו באווייז־זען ווי די אידישע רעליגיעזע געזאנג־מאטיוון האבען באאיינוולוסט די שא־פונג פון די מייסטער פון דער אטאליע־נישער קירכליכער מוזיק.

אין א געשפרעך, וועלכען איך האב געהאט מיט'ן מאנסניאר קאזימיסן, דער לייטער פון כאר פון דער וועלט־באריהמ־טער "סיקסטינער קאפעלע" האט ער מיר אויך אויסדריקליך באהויפטעט, דאס די אידישע שול־ניגונים און די שאפונגען פון די אידישע סינאגאגאלע קאמפאזיטארען האבען שטארק באאיינפלוסט דאס קאטווי־לישע קירכען־געזאנג. הויפטזעכליך אין די ערשטע יאהרהונדערטער, ווען דאס נייע קריסטליכע גלויבען איז אנגשטאנען.

אויך דאס היינטיגע אטאליענישע אידענטום, ווי קליין עס איז ניט זיין צאל, קען זיך באריהמען, דאס ניט ווייניגער ווי אויף די געביעטען פון דער וויסענשאפט און פון דער ליטעראטור, באריכערט עס די אטאליענישע מוזיק־קונסט מיט אר־גינעלע און ווערטפולע קאמפאזיציעס.

אין די לעצטע צעהנדליגער יאהרען האבען די אטאליענישע אידען געגעבען דעם פאטערלאנד פון ווערדי'ן און מאס־קאני, מוזיקאלישע טאלאנטען פון גרויס־טען פארנעהמ: באריהמט געמאכט אין דער וועלט האט זיך עמיליא אויגליא.

פון פארמא, א באנייסטערטער דירי־גענט און מחבר פון איינינג באריהמטע אפערעס; א ווייטען רוהם האט אך ער־ווארבען אלבערטא פראנטשעטשע פון טורין, ערשט־קלאסיגער קאמפאזיטאר (פון זיינע אפערעס זענען באקאנט: גאוקא, קריסטאפ קאלומב, אזראעל א. ז. ו.) און דירעקטאר פון קאנסערוואטאריוס אין פלארענץ; דושיאקאמא ארעפיצע, אויס־געצייכענטער קאמפאזיטאר און קונסט־קריטיקער און לעאנע סיינגאליא, וועלכער האט פארפאסט פיעלע קאמפאזיציעס פון גרויסען מוזיקאלישען און פאלקלאריסטי־שען וועזן.

א באזונדערען און וויכטיגען פלאץ אין דער מאדערנער אטאליענישער מוזיק־שאפונג האבען זיך צווישען מעהרערע אנ־דערע ערפאהרענע צוויי אידישע קאמפא־זיטארען: מאריא קאסטעלנואווא טעדעס־קא און וויטאריא ריעטי.

א באריהמטער מוזיקאלישע פערזענ־ליקייט איז קאסטעלנואווא טעדעסקא, וועלכער שטאמט פון אן אנגעזעהענער אי־דישער פאמיליע פון פלארענץ. ער איז דער מחבר פון מוזיקאלישען פאעמאט "דער טאנץ פון מלך דוד". ק. טעדעסקא זוכט זיינע מאטיוון אין די ערהאבענע עפיזאדען פון דער תנ"כ־געשיכטע. דעם "ביבליישען שוואונג" האט ער שוין אריינ־גענעלט אין די ערשטע זיינע, יונגענטליכע קאמפאזיציעס.

קאסטעלנואווא מזרח מאטיוון, האט זיך באקומען הויכע אויסצייכענונגען פון טוני־זער בעי און פון עגיפטישען קעניג פואר דעם ערשטען.

דאס איטאליענישע אידענטום, וועל־כע האט געגעבען דער איטאליענישער קולטור אזוי פיעל גרויסע פערזענליכקיי־טען אויף יעדען געביעט, קען באמת שטאלץ זיין, — ווי מען קען אורטיילען פון די איינינע נאר וויכטיגערע נעמען, וועלכע מיר האבען דא דערמאנט — פון די מוזיקאלישע טאלאנטען, וועלכע זי פארמאגט און פון זייער רייכער, אריגי־נעלער שאפונג. די אידיש־איטאליענישע קאמפאזיטארען און היינטיגען איטאליען האבען היינטער זיך א רייכע טראדיציע ניט נאר פון וועדי'ן און פוטשיני, אבער אויך פון די אידישע מוזיקאלישע גייס־טער פון דער רענעסאנס־עפאכע און פון די שפעטערע צייטען. צו זייער שבח מוז אויך געזאגט ווערען דאס, ווי עס באי־ווייזט דער ביישפיעל פון קאסטעלנואווא טעדעסקא און פון מאסאראני — זוכען די אידישע קאמפאזיטארען אין איטאליען צו ווערען קאמפאזיטארען אין רייכען קוואל פון דער אידישער ביבעל און צווישען די מעלאדיעס פון אריגינעלען אידישען פאלקלאר.

("איטא")

פויליש־אידישער פארבאנד אין ארגענטינע שיקט דאנסט פאר אנבעהמען זיך פאר אידען

ווי באוואוסט, האט די פערבריישאן פון די פויליש אידען אין אמעריקע גע־מאכט גרויסע אנשטרענגונגען ביי דעם באליוויער מיניסטער אין וואשינגטאן, ווענען באפרייען די צוואנציג אידען, וואס זענען ארעסטירט געווארען אין באליוויע אויף א בלבול. דער רעזולטאט פון די באמיהונגען איז געווען, אז די ארעסטיר־טע אידען זענען באפרייט געווארען און דער טשיעף אף פאליס איז ארעסטירט געווארען. איצט האט פערבריישאן פון די פויליש אידען באקומען ביי א דאנס ברויף פון פויליש אידישען פארבאנד אין ארגענטינע, וואו עס ווערט צווישען אנ־דערע געזאגט דאס פאלגענדע: „דער־מיט האבען מיר דעם כבוד און דאס פאר־גענען אויסצודריקען אייך אונזער אנ־ער קענונג און דאנק פאר דער מיטהילף פון דער אקציע לטובת אונזער ברידער אין באליוויע. איהר האט פיעל בייגע־טראגען צום גונסטען דעם דערפאלג, וואס האט געפיהרט צו דעם אז די אידען אין באליוויע האבען באקומען דאס רעכט צו פארבליבען אין זייערע וואוינ־ערטער און פארבליבען ביי זייערע עקזיסטענצען". (אונטערגעשריבען) פרעזידענט אברהם פרידמאן און סעקרעטאר ש. לעהר.

אידיש מוזיקאלישע שאפונג

(אין לאנד פון ווערדי'ן)
אין איטאליען.
פון ד. קליינלערער.

אין דער עפאכע פון איטאליענישען רענעסאנס, אין די צייטען ווען דאס אי־טאליענישע אידענטום האט ארויסגעגעבען געלערנטע, קינסטלער און דענקער, וועל־כע האבען זיך באריהמט געמאכט אין דער וועלט, האט אויך געבליהט דאן אין די אידישע געמיינדעס פון ליווארנא, פון מאנטאווא, פון פלארענץ, פון אנקאנא און רוים די שאפונג אויפ'ן מוזיקאלישען גע־ביעט. באריהמטע קאמפאזיטארען האט ארויסגעגעבען דאס איטאליענישע אידע־טום אין יענער צייט. זייערע ווערק, זיי־ערע שאפונגען האבען באאיינפלוסט די גרעסטע מייסטער פון דער איטאליענישער מוזיק.

אויף די פירשטליכע הויפען, אין די הערצאגטימער פון גייסטרייכען און זיסען לאנד טאסקאניען, און די רעזידענצען פון די באריהמטע קונסט־מעצענאטען, די ר'עסטע. האבען זיך געפונען אידישע מוזיקער, אידישע קאמפאזיטארען און באר־דירעקטארען.

איינער פון די וויכטיגסטע פון זיי, שלמה ראסי, א שעהנע ערהאבענע גע־שטאלט פון א טאלאנטפולען רענעסאנס־אידען — האט אנגעפירט מיט דער הויף־קאפעלע פון ווינצענט 2, דעם פירשט פון מאנטאווא. ער איז פארבליבען דער באליעבטער און געשעצטער הויף־קאמפא־זיטאר אויף פון זיין נאכפאלגער, דעם פרינצין ווינצענט דער דריטער, וועלכער אין אינערקעגונג פון די הויכע פארדינ־סטען און פון דער שעהנער פערזענליכ־קייט פון שלמה ראסי — דעם מחבר פון דער באריהמטער מעלאדיע "אדון עולם" — האט איהם און זיין טאכטער רחל באר־פרייט פון אלע לאסטען און פון טראגען די "נעלע לאטע" פון געטאא.

דער איינפלוס פון אידען אויף דער אנטוויקלונג פון דער איטאליענישער מוזיק אין יענער צייט איז געווען זעהר שטארק און עס פארדינט — אין א באזונדערען שטודיום — גענוי באהאנדעלט צו ווע־רען. דער אידישער פראפעסאר פון דער געשיכטע פון מוזיק אויפ'ן רוימער אוני־ווערזיטעט, פערנאנדא לוזזי, האט מיט א קורצער צייט צוריק פארעפענטליכט זיינס א ווערק, אין וועלכען ער באווייזט, אויפ'ן סמך פון לאנגע און געוויסענהאפ־טע פארשונגען, דעם שטארקען איינפלוס וועלכע עס האבען אויסגעאיבט די אידי־שע מאטיוון און שול־ניגונים אויף דער ניטורגיע פון דער קאטוילישער קירך. פראפעסאר לוזי, וועלכער איז איינער פון גרעסטע קענער אויפ'ן געביעט פון מוזיק־געשיכטע האט באקומען יעצט דעם אויפטראג פון דער איטאליענישער רעגיע־רונג צוזוניפצוזאמלען און גענוי אויספאר־שען די ליטורגישע מוזיק פון איטאליענ־שע קאמפאזיטארען. ער וועט ווידמען ווי איך האב ערפאהרען — אויך זיין באזונ־דערע אויפמערקזאמקייט כדי צו באווייז־זען ווי די אידישע רעליגיעזע געזאנג־מאטיוון האבען באאיינוולוסט די שא־פונג פון די מייסטער פון דער איטאליע־נישער קירכליכער מוזיק.

אין א געשפרעך, וועלכען איך האב געהאט מיט'ן מאנסניאר קאזימיסן, דער לייטער פון כאר פון דער וועלט־באריהמ־טער "סיקסטינער קאפעלע" האט ער מיר אויך אויסדריקליך באהויפטעט, דאס די אידישע שול־ניגונים און די שאפונגען פון די אידישע סינאגאגאלע קאמפאזיטארען האבען שטארק באאיינפלוסט דאס קאטווי־לישע קירכען־געזאנג, הויפטזעכליך אין די ערשטע יאהרהונדערטער, ווען דאס נייע קריסטליכע גלויבען איז אנגשטאנען.

אויך דאס היינטיגע אטאליענישע אידענטום, ווי קליין עס איז ניט זיין צאל, קען זיך באריהמען, דאס ניט ווייניגער ווי אויף די געביעטען פון דער וויסענשאפט און פון דער ליטעראטור, באריכערט עס די אטאליענישע מוזיק־קונסט מיט אר־גינעלע און ווערטפולע קאמפאזיציעס.

אין די לעצטע צעהנדליגער יאהרען האבען די אטאליענישע אידען געגעבען דעם פאטערלאנד פון ווערדי'ן און מאס־קאני, מוזיקאלישע טאלאנטען פון גרויס־טען פארנעהם: באריהמט געמאכט אין דער וועלט האט זיך עמיליא אויגליא.

פון פארמא, א באנייסטערטער דירי־גענט און מחבר פון איינינג באריהמטע אפערעס; א ווייטען רוהם האט אך ער־ווארבען אלבערטא פראנטשעטשע פון טורין, ערשט־קלאסיגער קאמפאזיטאר (פון זיינע אפערעס זענען באקאנט: גאוקא, קריסטאפ קאלומב, אזראעל א. ז. ו.) און דירעקטאר פון קאנסערוואטאריוס אין פלארענץ; דושיאקאמא ארעפיצע, אויס־געצייכענטער קאמפאזיטאר און קונסט־קריטיקער און לעאנע סיינגאליא, וועלכער האט פארפאסט פיעלע קאמפאזיציעס פון גרויסען מוזיקאלישען און פאלקלאריסטי־שען וועזן.

א באזונדערען און וויכטיגען פלאץ אין דער מאדערנער אטאליענישער מוזיק־שאפונג האבען זיך צווישען מעהרערע אנ־דערע ערפאהרענע צוויי אידישע קאמפא־זיטארען: מאריא קאסטעלנואווא טעדעס־קא און וויטאריא ריעטי.

א באריהמטער מוזיקאלישע פערזענ־ליקייט איז קאסטעלנואווא טעדעסקא, וועלכער שטאמט פון אן אנגעזעהענער אי־דישער פאמיליע פון פלארענץ. ער איז דער מחבר פון מוזיקאלישען פאעמאט "דער טאנץ פון מלך דוד". ק. טעדעסקא זוכט זיינע מאטיוון אין די ערהאבענע עפיזאדען פון דער תנ"כ־געשיכטע. דעם "ביבליישען שוואונג" האט ער שוין אריינ־גענעלט אין די ערשטע זיינע, יונגענטליכע קאמפאזיציעס.

אויף אריגינעלע מזרח מאטיוון, האט זי באקומען הויכע אויסצייכענונגען פון טוני־זער בעי און פון עגיפטישען קעניג פואר דעם ערשטען.

דאס איטאליענישע אידענטום, וועל־כע האט געגעבען דער איטאליענישער קולטור אזוי פיעל גרויסע פערזענליכקיי־טען אויף יעדען געביעט, קען באמת שטאלץ זיין, — ווי מען קען אורטיילען פון די איינינע נאר וויכטיגערע נעמען, וועלכע מיר האבען דא דערמאנט — פון די מוזיקאלישע טאלאנטען, וועלכע זי פארמאגט און פון זייער רייכער, אריגי־נעלער שאפונג. די אידיש־איטאליענישע קאמפאזיטארען און היינטיגען איטאליען האבען היינטער זיך א רייכע טראדיציע ניט נאר פון וועדי'ן און פוטשיני, אבער אויך פון די אידישע מוזיקאלישע גייס־טער פון דער רענעסאנס־עפאכע און פון די שפעטערע צייטען. צו זייער שבח מוז אויך געזאגט ווערען דאס, ווי עס באי־ווייזט דער ביישפיעל פון קאסטעלנואווא טעדעסקא און פון מאסאראני — זוכען די אידישע קאמפאזיטארען אין איטאליען צו ווערען קאמפאזיטארען אין רייכען קוואל פון דער אידישער שטארק אונטער'ן איינ־פלוס פון מאדערנישע מוזיק־קונסט מיט אר־גינעלע און ווערטפולע קאמפאזיציעס.

מאסאראני זוכט אויך און שעפט מאטיוון פאר זיינע קאמפאזיציעס און ביבלישער קוואל פון דער געשיכטע און טראדיציעס. באמערקענסווערט איז זיין אינטערנאציאנאלען פעסטיוואל פון ווע־רען. איצט האט פערבריישאן פון די פויליש אידען באקומען ביי א דאנס ברויף פון פויליש אידישען פארבאנד אין ארגענטינע, וואו עס ווערט צווישען אנ־דערע געזאגט דאס פאלגענדע: „דער־מיט האבען מיר דעם כבוד און דאס פאר־גענען אויסצודריקען אייך אונזער אנ־ער קענונג און דאנק פאר דער מיטהילף פון דער אקציע לטובת אונזער ברידער אין באליוויע. איהר האט פיעל בייגע־טראגען צום גונסטען דעם דערפאלג, וואס האט געפיהרט צו דעם אז די אידען אין באליוויע האבען באקומען דאס רעכט צו פארבליבען אין זייערע וואוינ־ערטער און פארבליבען ביי זייערע עקזיסטענצען". (אונטערגעשריבען) פרעזידענט אברהם פרידמאן און סעקרעטאר ש. לעהר.

חומש - פאלקלאר

פרשת בשלח

ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא.

א חסידישער רבי מיט'ן נאמען ר' נחום האט געראטן פיעלע געגנער, וועלכע האבען איהם מבזה געווען דערפאר, וואס ער איז ניט, לויט זייער מיינונג געגנג פרום.

איינמאל בשעת'ן טיש פראוועט אין שבת, האט דער ר' נחום, וואס איז אנב ניט געווען קיין בטלן, געזאגט די תורה:

— ולא נחם אלקים, אמת טאקי, אז נחום איז ניט קיין נאם; אבער דרך ארץ פלשתים, די שקצים דארפען דאך פארט פאר איהם דרך ארץ האבען; כי קרוב הוא, ווארום ער איז דאך א קרוב, אן אייניקעל פון גוטע אידען!...

* * *

ה' יזכם לכם ואתם תחרישון.

פון דאנען איז געדרונגען — האט אמאל אן אלטער באלאבאן ניט קיין קליי־נער עס הארץ גע'ررשנט — אז דער אויר בערשטער וויל ניט אז דער מענש זאל זיך פארלאזען אויף נסים. עס שטעהט: ה' יזכם לכם — נאם וועט אייך געבען ברויט (פון לחם ברויט); ואתם תחרישון אבער איהר מוזט פריהער אקערען (פון חרש —אקערען).

* * *

מה תצעק אלי,
דבר אל בני ישראל ויסעו.

אויף שבת שירה זענען אמאל געקר־מען צופאהרען אין א שטעדטעל א חזן און א מגיד.

איינמאל בשעת'ן טיש פראוועט אין שבת, האט דער ר' נחום, וואס איז אנב ניט געווען קיין בטלן, געזאגט די תורה:

— ולא נחם אלקים, אמת טאקי, אז נחום איז ניט קיין נאם; אבער דרך ארץ פלשתים, די שקצים דארפען דאך פארט פאר איהם דרך ארץ האבען; כי קרוב הוא, ווארום ער איז דאך א קרוב, אן אייניקעל פון גוטע אידען!...

* * *

ה' יזכם לכם ואתם תחרישון.

פון דאנען איז געדרונגען — האט אמאל אן אלטער באלאבאן ניט קיין קליי־נער עס הארץ גע'ررשנט — אז דער אויר בערשטער וויל ניט אז דער מענש זאל זיך פארלאזען אויף נסים. עס שטעהט: ה' יזכם לכם — נאם וועט אייך געבען ברויט (פון לחם ברויט); ואתם תחרישון אבער איהר מוזט פריהער אקערען (פון חרש —אקערען).

* * *

מה תצעק אלי,
דבר אל בני ישראל ויסעו.

אויף שבת שירה זענען אמאל געקר־מען צופאהרען אין א שטעדטעל א חזן און א מגיד.

נאר פארקעהרט: אין אנהויב פון "אז ישיר" שטעהט "משה", און צום סוף נאר "משה'ל" (ומושל בגוים)?

נאר די תורה איז דא מרמז אויף יעפעס אנדערש: נעמליך, אז די גוים ארענדערען און פארציהען תמיד די אי־דישע נעמען. ווי עס שטעהט: משה ובני ישראל — דאס הייסט, אז ביי אידען האט ער תמיד געהייסען משה; ומושל בגוים — די גוים האבען זיין נאמען משה פארצוי־גען אויף "משה'ל" (ומושל). ווי זעהר שטייגער איז צו פארציהען אידישע נע־מען: יוסף אויף יאסעף, יצחק איציק, ישראל סרוליק א. אז. וו...

* * *

ותקח מרים הנביאה
את התוף בידה...

צו וואס האט מרים געדארפט האבען ביים זינגען א פייקעל? האט זי דען ניט געקענט זאגען שירה צוגלייך מיט משה'ן און די בני ישראל אהן א פויק?

דער תירוץ איז: אז מרים הנביאה איז שטארק באאייסטערט געווארען פון נס ביים יום סוף און האט זיך געוואלט צווינגען בקול רם, איז דאך אבער, כידוע, קול באשה... אי